



REMISSYTTRANDE

Datum
2015-11-17

Dnr
FST 2015/208

Ert datum
2015-07-13

Ert diarienum
-

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52)

Allmänna synpunkter

Bergwallkommissionen har gjort en mycket grundlig genomgång av de mordutredningar och de olika domstolsprocesser som ledde till att Sture Bergwall dömdes för de mord han hade åtalats för. Kommissionen har också utförligt redovisat de olika processer som senare ledde till frikännande domar i samtliga fall där Sture Bergwall hade dömts för mord. Rapporten innehåller också en redogörelse för den psykiatriska vård och behandling Sture Bergwall fått och den tillsyn som har skett beträffande vården antingen efter klagomål från Sture Bergwall eller som ett led i Socialstyrelsens (senare IVO:s) tillsynsverksamhet.

Sammantaget ger Bergwallkommissionens redovisningar och analys en bild som tydligt visar de stora risker för rättssäkerheten som blir följderna om de olika funktioner som polis, åklagare, advokat och domstol har enligt rättegångsbalken inte fungerar och används fullt ut var för sig. Rättegångsbalkens reglering går ut på att de olika delarna i brottmålsprocessen och den ”ansvarsfördelning” som finns mellan polis och åklagare tillsammans med försvararens roll ger förutsättningar för en rättssäker process i domstol.



Frågor om frihetsberövande av Sture Bergwall

Under hela den tid som de mordutredningar och de domstolsprocesser som Bergwallkommissionen har granskat pågick var Sture Bergwall frihetsberövad.

Han dömdes 1991 till slutet psykiatrisk vård. Från 1994 till 2001 dömdes han genom sju olika domar för mord till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Frågan om särskild utskrivningsprövning och fortsatt vård enligt 16 a § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, LRV, prövas av förvaltningsdomstol. Denna prövning görs i regel var sjätte månad, med undantag för första prövningen då anmälan ska göras av chefsöverläkaren inom fyra månader från att beslutet om överlämnande till rättspsykiatrisk vård verkställts. Eftersom det aldrig uppkom fråga om att ändra den rättspsykiatriska vården eller fråga om tillstånd för Sture Bergwall att vistas utanför sjukvårdsinrättningens område fanns det inte skäl att enligt 22 § andra stycket LRV höra åklagaren inom ramen för prövningen av det administrativa frihetsberövandet.

Åklagaren begärde inte i något fall att Sture Bergwall skulle häktas. Frågan om frihetsberövande av Sture Bergwall på grund av misstankarna om mord kom därmed aldrig att prövas i allmän domstol.

När en förundersökning gäller mycket allvarliga brottsmisstankar med ett straffminimum på två års fängelse ska häktning ske om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas (24 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken, RB). Förutsatt att kravet på sannolika skäl var uppfyllt skulle man kunna tänka sig att det hade funnits tillräckliga skäl att både begära Sture Bergwall häktad och att besluta om häktning. Ett häktningsbeslut borde ha kunnat verkställas på en psykiatrisk klinik i enlighet med 5 kap. 2 § häkteslagen (2010:611) eller 9 kap. 2 § fängelselagen (2010:610) eller motsvarande bestämmelser i tidigare lagar.

Administrativa frihetsberövanden och straffprocessuella tvångsmedel har olika syften

Häktning är ett straffprocessuellt tvångsmedel som i första hand syftar till att ge förutsättningar att bedriva förundersökningen utan risker för att den misstänkte avviker eller undandrar sig lagföring, undanröjer bevis eller försvårar utredningen eller fortsätter sin brottsliga verksamhet.

Att det är en domstol som ska besluta om häktning innebär en rättssäkerhetsgaranti. Det är alltså domstolen som prövar om det finns grund för frihetsberövandet. Innan dess ska den misstänkte ges tillfälle att yttra sig (24 kap. 14 § RB). Domstolen ska också besluta om tid för åtals väckande och kontinuerligt pröva häktningsfrågan så att tiden för frihetsberövandet inte blir längre än vad som är oundgängligen nödvändigt (24 kap. 18 § RB). Alla dessa beslut får överklagas till högre rätt.

Genom att allmän domstol beslutar om häktning och regelbundet omprövar häktningsbeslutet har lagstiftaren med häktningsförfarandet byggt in en objektiv granskning av pågående brottsutredningar. En omhäktningförhandling ger



domstolen möjlighet att ha en viss kontroll av att förundersökningen bedrivs så snabbt och med en sådan inriktning att ett frihetsberövande kan motiveras.

Sammantaget innebär bestämmelserna i rättegångsbalken att det finns möjligheter att på ett rättssäkert sätt pröva förutsättningarna för ett straffprocessuellt tvångsmedel som innebär ett frihetsberövande.

Administrativa frihetsberövanden har ett helt annat syfte. Ett beslut om ett administrativt frihetsberövande utgår från den enskildes behov av viss vård och syftar till att säkerställa att den vården kommer till stånd jfr 2 och 3 §§ lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, 1-3 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och 3-4 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, LVM. Vård enligt lagen om rättspsykiatrisk vård är en påföljd i brottmål som ska tillgodose både behovet av ett samhällsskydd och den enskildes vårdbehov. Vård enligt lagen om rättspsykiatrisk vård har därmed ett delvis annat syfte än vården enligt de andra lagarna. Beslut enligt dessa lagar får överklagas till högre rätt.

Att förvaltningsdomstolar prövar frågan om administrativa frihetsberövanden utifrån den enskildes behov av viss vård är viktigt att framhålla. I vissa fall kan det vara så att den som blir föremål för ett administrativt frihetsberövande kan ha begått ett brott. Det kan vara så att pågående brottslighet är ett av skälen till tvångsomhändertagande eller tvångsvård. I den situationen är det av rättsäkerhetskäl mycket viktigt att skilja på de olika tvångsmedlens funktion. Det administrativa frihetsberövandet och den rättsäkerhetsgaranti som ligger i förvaltningsdomstolarnas prövning tjänar ett annat syfte än det straffprocessuella tvångsmedlet och den rättsäkerhetsgaranti som ligger i allmän domstols prövning.

Det finns skäl att uppmärksamma risker för rättssäkerheten om administrativa frihetsberövanden gör att straffprocessuella tvångsmedel inte används

Det förhållandet att Sture Bergwall inte begärdes häktad innebar att det inte regelbundet hölls häktningförhandlingar under de mordutredningar som pågick. Det innebär att de rättsäkerhetsgarantier som ligger i domstolens prövning av straffprocessuella tvångsmedel inte kom till användning.

Det förhållandet att Sture Bergwall hade ett uttalat psykiatriskt vårdbehov samtidigt som brottsutredningarna bedömdes tidskrävande och brottsligheten låg långt tillbaka i tiden kan ha medfört vissa betänkligheter mot en häktning. Det finns restriktioner för påföljdsvalet för psykiskt sjuka personer och presumtionen för en annan påföljd än fängelse och i vissa fall ett förbud mot fängelse för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare som kan ha vägts in vid bedömningen av frågan om häktning.

Det finns dock anledning att uppmärksamma de risker för rättssäkerheten som kan uppkomma om ett administrativt frihetsberövande pågår samtidigt som en fråga om häktning uppkommer. Det gäller att hålla isär de två olika regelsystemen så att det administrativa frihetsberövandet inte blir ett skäl för att inte använda ett straff-



FÖRVALTNINGSRÄTTEN I STOCKHOLM

SVERIGES DOMSTOLAR

processuellt tvångsmedel när det är befogat. Ett rättsligt motiverat ställningstagande från åklagarens sida till frågan om häktning behöver ske inte bara i de fall där psykiatrisk tvångsvård är aktuell utan också när det är fråga om frihetsberövanden enligt LVU och LVM. En annan sak är att ett häktningsbeslut kan verkställas på en klinik eller ett hem som tillhandahåller vård enligt LVU eller LVM.

I fråga om rättspsykiatrisk vård finns förslag som delvis tangerar dessa frågor. Både Psykansvarskommitténs betänkande *Psykisk störning, brott och ansvar* (SOU 2002:3) och betänkandet *Psykiatri och lagen - tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd* (SOU 2012:17) föreslår att överlämnande till rättspsykiatrisk vård ska avskaffas som självständig påföljd och att normala bestämmelser om påföljdsbestämning ska gälla även för psykiskt störda lagöverträdare som fälls till ansvar. Förslagen innebär att verkställighet av fängelsestraff kan ske genom psykiatrisk tvångsvård. Psykiatrisk tvångsvård kan också ges i samband med ett annat frihetsberövande, t.ex. under häktningstid.

Sammanfattningsvis finns det utifrån ett domstolsperspektiv och utifrån rättssäkerhetsaspekter skäl att peka på att det kan finnas rättssäkerhetsrisker om ett administrativt frihetsberövande får ersätta behovet av ett straffprocessuellt tvångsmedel.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Gudrun Antemar. Vid den slutliga föredragningen har även chefsrådmannen Christian Groth deltagit. Föredragande har varit förvaltningsrättsfiskalen Sandra Zetterdahl.

Gudrun Antemar

Sandra Zetterdahl

Kopia till

Kammarrätten i Göteborg
Kammarrätten i Sundsvall
Förvaltningsrätten i Uppsala
Förvaltningsrätten i Luleå
Tidningarnas telegrambyrå